30/01/2020

Οι Προστάτες της Παιδείας και τα διαχρονικά τους μηνύματα

/ Επικαιρότητα

Τρεις μορφές από το παρελθόν, που ακούν στο όνομα Τρεις Ιεράρχες, αδυνατισμένες από την άσκηση, πλούσιες από αγάπη και φωτεινές από αγιότητα, μας πλησιάζουν και μας καλούν πάλι φέτος, να κοιτάξουμε μαζί τους, χωρίς ψεύτικες παρηγοριές, την κατάσταση της ανθρωπότητας.

Η Εκκλησία τιμά τους Τρεις Ιεράρχες ως πρότυπα αγιότητας και ως αληθινούς εργάτες της αλήθειας. Αυτοί με τη βαθειά τους πίστη, την υψηλή θεολογική γνώση, τη φιλοσοφική τους κατάρτιση, όπως βέβαια και το σύνολο των Πατέρων της Εκκλησίας, πέτυχαν να συνδέσουν την αλήθεια της αποκαλύψεως του Θεού με την ανθρώπινη Ελληνική φιλοσοφική σκέψη και να ορίσουν, έτσι, τη σωστική πορεία του ανθρώπου μέσα από τον κόσμο και πέραν του υλικού κόσμου.

Οι προστάτες της Παιδείας μας

Θέση λαμπρή κατέχουν οι τρεις μορφές από το παρελθόν, οι τρεις μεγάλοι Ιεράρχες, ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, που σήμερα γιορτάζουμε. Τους ονομάζουμε προστάτες της Παιδείας, γιατί με τον τρόπο ζωής τους έδειξαν τον δρόμο μιας μόρφωσης με αλήθεια και ανθρωπιά.

Αλήθεια όμως, το παράδειγμα τους αυτό, από τι προστατεύει την σημερινή Παιδεία; Πρώτα, την προστατεύει από τους στενούς της ορίζοντες, που φτάνουν μέχρι μια ατομική επαγγελματική αποκατάσταση, χωρίς κανένα ενδιαφέρον για τον πόνο του διπλανού. Κατόπιν, την προστατεύει τους από τη μονομέρεια της, που την κάνει να ξεχνά πως ο άνθρωπος δεν έχει να ικανοποιήσει μόνον ανάγκες του σώματος ή του μυαλού του, αλλά και της ψυχής του, που διψά για απαντήσεις στα μεγάλα ερωτήματα της ζωής. Και τέλος, την προστατεύει από τη μελαγχολία μιας ανούσιας απομνημόνευσης γνώσεων, χωρίς δημιουργικότητα, χαρά και ηρωισμό.

Οι Τρεις Ιεράρχες είναι πρότυπο για την παιδεία γιατί όχι μόνο έγιναν πραγματικά επιστήμονες αλλά έδειξαν και τον τρόπο συνύπαρξης την επιστήμης και της πίστεως. Πέραν από αυτό, δείχνουν ότι στην Εκκλησία, δεν υπάρχουν διακρίσεις και πρωτεία. Όλοι είναι ίσοι ενώπιον του Χριστού.

Η καθιέρωση της εορτής

Η εορτή αυτή, δεν υπήρχε στην πρώτη χιλιετία της Εκκλησίας. Ο κάθε άγιος δεν έζησε μονάχα κοντά χρονικά ο ένας με τον άλλον, αλλά και δίπλα όπως ο Μέγας

Βασίλειος με τον Αγ. Γρηγόριο τον Θεολόγο. Γύρω στο 1100 μ.Χ., επί βασιλείας του Αλεξίου του Κομνηνού, ξεκίνησε μια φιλονικία για το ποιος άγιος από τους τρεις είναι ανώτερος. Η μία μερίδα των ανθρώπων, έλεγε ότι ο Μέγας Βασίλειος είναι αυτός που ήταν ο ανώτερος επειδή ερεύνησε την φύση των όντων και με τις αρετές του, έμοιασε με τους Αγγέλους. Επίσης ήταν αυστηρός στον βίο και δεν συγχωρούσε εύκολα τους αμαρτωλούς. Τον Αγ. Ιωάννη Χρυσόστομο θεωρούσαν κατώτερο επειδή ήταν αντίθετος στον Μέγα Βασίλειο και εύκολα συγχωρούσε τον αμαρτωλό και το ήθος του προσέλκυσε τους πιστούς σε μετάνοια. Αυτή η ομάδα λεγόταν Βασιλείτες. Η δεύτερη ομάδα, οι Ιωαννίτες, ύψωνε τον Αγ. Ιωάννη Χρυσόστομο, επειδή χρησιμοποίησε πιο κατανοητές διδασκαλίες για τον κόσμο. Και η Τρίτη ομάδα, οι Γρηγορίτες, έλεγαν ότι ο Αγ. Γρηγόριος ο Θεολόγος είναι ο ανώτερος των άλλων δύο επειδή είχαν κομψό και υψηλό νόημα οι λόγοι του, δείχνοντας ότι είχε ξεπεράσει όλους τους σοφούς. Με αυτόν τον τρόπο, χωρίστηκαν οι Χριστιανοί σε τρεις ομάδες και φιλονικούσαν.

Λόγω αυτού, εμφανίστηκε ο καθένας άγιος χωριστά και μετά όλοι μαζί στον τότε επίσκοπο Ευχαϊτών, Ιωάννη, που βρισκόταν στην Γαλατία, υπαγόμενος στην Μητρόπολη Γαγγρών. Ο Ιωάννης ήταν άνθρωπος λόγιος, φωτισμένος και έχοντας φτάσει στην κορυφή των αρετών. Σε αυτόν εμφανίστηκαν οι τρείς Άγιοι και του εξήγησαν, «Εμείς ένα είμαστε κοντά στον Θεό, καθώς βλέπεις, και καμία αντίθεση ή διαμάχη δεν έχουμε, αλλά στους διαφόρους καιρούς, που ζήσαμε, έτσι ο καθ’ένας από εμάς από την χάρι του θείου κινούμενος Πνεύματος, διαφορετικές διδασκαλίες συνέγραψε. Και εκείνα που διδαχθήκαμε από το Άγιο Πνεύμα, αυτά και εκδώσαμε για την σωτηρία των ανθρώπων. Και πρώτος ανάμεσα σε εμάς δεν υπάρχει, ούτε δεύτερος, αλλά εάν πεις τον ένα, αμέσως και οι άλλοι δύο ακολουθούν. Γι’αυτό να διατάξεις αυτούς που φιλονικούν, να μη χωρίζονται εξ αιτίας μας. Διότι εμείς, όσο μπορούσαμε φροντίζαμε, τόσο όταν ήμασταν ζωντανοί, όσο τώρα που βρισκόμαστε στους ουρανούς, το να ειρηνεύουμε και να οδηγούμε τον κόσμο στη γνώση και στην ομόνοια και όχι να τον χωρίζουμε. Αλλά και σε μία ημέρα ένωσε και τους τρεις εμάς και να συνθέσεις και τα τροπάρια και τα άσματα της εορτής μας, όπως αρμόζει στην δική σου σύνεση, και κατόπιν να αναφέρεις στους Χριστιανούς, ότι ένα είμαστε κοντά στον Θεό. Βέβαια και εμείς μαζί θα συνεργήσουμε για την σωτηρία εκείνων, που εκτελούν την κοινή μνήμη μας. Επειδή και εμείς φαινόμαστε, ότι έχουμε κάποια παρρησία και δύναμη κοντά στον Θεό». Με αυτό τον τρόπο, καθησύχασε ο κόσμος και αποκαταστάθηκε η ειρήνη και ομόνοια μεταξύ των Χριστιανών. Και με θεία φώτιση σκέφτηκε αυτός ο μακάριος Ιωάννης, να βάλει την εορτή στο τέλος του μήνα Ιανουαρίου, όπου μέσα στο αυτό μήνα έχουνε ήδη εορτάσει οι τρεις άγιοι ξεχωριστά.

Το Ελληνικό Έθνος, με απόφαση της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Αθηνών (1842)

όρισε την 30ην Ιανουαρίου ως ημέρα των Γραμμάτων και τους Τρεις Ιεράρχες, Βασίλειο τον Μέγα, Γρηγόριο τον Θεολόγο και Ιωάννη τον Χρυσόστομο, ως «προστάτες της Ελληνικής Παιδείας», δεν ξέρουμε όμως μέχρι πότε και κατά πόσο συνειδητοποιούμε το μέγεθος της αποφάσεως αυτής. Το ερώτημα που τίθεται σήμερα, όχι τότε, τον 11ο αιώνα, όταν η Εκκλησία όρισε την από κοινού τιμή τους και το σκοπό της, όχι τότε που η Ελληνική παιδεία όρισε του Τρεις Ιεράρχες ως «προστάτες» της, είναι κατά πόσο γίνεται αντιληπτό είτε το θεολογικό, εκκλησιαστικό και παιδευτικό έργο τους, είτε η έννοια και η διάσταση της αλήθειας την οποία προβάλλουν.

Τι έλεγαν για την αγωγή των παιδιών

Οι Τρεις Ιεράρχες όταν μιλούν για οποιοδήποτε θέμα, δεν μιλούν μόνο ως φιλόσοφοι και πολυσπουδασμένοι επιστήμονες, αλλά κυρίως μιλούν ως πατέρες. Το ομολογεί ο ίδιος ο Μέγας Βασίλειος απευθυνόμενος προς τους νέους: «Πολλοί λόγοι, αγαπητά μου παιδιά, με κάνουν να σας δώσω αυτές τις συμβουλές. Πιστεύω ότι είναι οι καλύτερες και θα σας ωφελήσουν, αν τις κάνετε κτήμα σας. Έχω προχωρημένη ηλικία. Ασκήθηκα στη ζωή με πολλούς τρόπους. Έτσι, έχω κάμποση πείρα στα ανθρώπινα πράγματα. Μπορώ, λοιπόν, σ᾽ αυτούς που πρωτομπαίνουν στο στάδιο της ζωής, να δείξω τον ασφαλέστερο δρόμο. Να ξέρετε ότι σας αγαπώ όπως οι γονείς σας. Κι εσείς με βλέπετε σαν πατέρα σας, έτσι θαρρώ».

Καταρχάς ο ιερός Χρυσόστομος τονίζει ότι η αγωγή των παιδιών ξεκινά από πολύ νωρίς. Από την εμβρυακή ακόμα ηλικία, από την μήτρα της μάνας του το παιδί παίρνει μηνύματα για τη ζωή. Λέει επίσης ότι αν δεν μπορέσεις να μεταδώσεις τα σωστά διδάγματα στο παιδί κατά την περίοδο της παιδικής ηλικίας, όπου το παιδί αποδέχεται πιο εύκολα τις συμβουλές των γονιών του, τότε μην περιμένεις να πετύχεις πολλά πράγματα όταν θα μπεί στην εφηβία και θα αρχίσει η αμφισβήτηση. Όταν είναι ακόμα πολύ μικρά τα παιδιά σας, καταλήγει ο ιερός πατήρ, σπείρετε στις ψυχές τους τον σπόρο του καλού και θα δείτε ότι αυτός θα καρποφορήσει σε μεγαλύτερη ηλικία. Γιατί καμιά συμβουλή και παραίνεση δεν πάει χαμένη.

Ο Μέγας Βασίλειος, τονίζει ότι οφείλουμε να μάθουμε τα παιδιά μας να κάνουν σωστές επιλογές, να ξεχωρίζουν τι είναι ωφέλιμο και τι βλαβερό. Στο έργο του με τίτλο “Προς τους νέους, πως αν εξ ελληνικών ωφελοίντο λόγων”,στο οποίο διδάσκει τη χρησιμότητα των αρχαίων ελληνικών κειμένων, τονίζει παράλληλα όμως ότι πρέπει οι νέοι που μελετούν τα κείμενα αυτά να είναι προσεκτικοί και να επιλέγουν μόνο τα ωφέλιμα νοήματα από την αρχαία ελληνική γραμματεία. Προτρέπει τους νέους να ακολουθούν το παράδειγμα των μελισσών: «Οι μέλισσες δεν πετάνε σε όλα τα λουλούδια με τον ίδιο τρόπο. Κι όπου καθίσουν, δεν κοιτάνε να τα πάρουν όλα. Παίρνουν μονάχα όσο χρειάζεται στη δουλειά τους και το υπόλοιπο το παρατούν και φεύγουν. Έτσι κι εμείς ας παίρνουμε ο,τι είναι ωφέλιμο και τα υπόλοιπα να τα αφήνουμε πίσω μας. Κι όπως, κόβοντας το τριαντάφυλλο, αποφεύγουμε τ᾽ αγκάθια της τριανταφυλλιάς, έτσι κι από τα κείμενα αυτά θα πάρουμε ο,τι είναι χρήσιμο και θα φυλάξουμε τον εαυτό μας απ᾽ ο,τι είναι επιζήμιο».

Όμως οι Τρεις Ιεράρχες δεν περιορίζουν την αγωγή των παιδιών στη δύναμη του λόγου. Δηλαδή δεν πιστεύουν ότι τα παιδιά τα διδάσκουμε μόνο με τα λόγια μας. Αντίθετατονίζουν με έμφαση τη ευεργετική δύναμη που έχει το καλό παράδειγμα γονιών και δασκάλων και από την άλλη την καταστροφική ενέργεια που μπορεί να

έχει ένα κακό παράδειγμα.

Ο θεολόγος και ποιητής Γρηγόριος λέει σε ένα ποίημά του:

Πάντα να διδάσκεις με το παράδειγμά σου.

Όχι όσα κτίζεις με τα λόγια σου

να τα γκρεμίζεις με τις λανθασμένες ενέργειές σου.

Θα χρειασθείς λιγότερα λόγια, αν πράττεις όσα πρέπει.

Γιατί... ο ζωγράφος διδάσκει περισσότερο με τις ζωγραφιές του.

Διαχρονικοί λόγοι για το κοινωνικό γίγνεσθαι

Το κοινωνικό «πιστεύω» τους είναι κήρυγμα ισότητας και δικαιοσύνης. Είναι

αδιανόητο για τη χριστιανική σκέψη των τριών Πατέρων να υπάρχουν πλούσιοι που χαίρονται τα αγαθά της γης, την ώρα που κάποιοι φτωχοί στερούνται τα πιο απαραίτητα αγαθά για τη συντήρησή τους. Ο Μ. Βασίλειος διδάσκει «να μην επιδιώκουμε την υπεροχή, να γνωρίσουμε την ισοτιμία της φύσεως και να αγαπήσουμε την ισοτιμία προς αυτούς που νομίζουν ότι υστερούν σε κάποια πράγματα». Στο έργο του Ομιλία προς τους πλουτούντας γράφει: «Γνωρίζω ότι πολλοί νηστεύουν, προσεύχονται, στε-νάζουν, φανερώνουν όλη την ανέξοδη ευλάβεια, δεν α-φήνουν όμως ένα οβολό σ' αυτούς που θλίβονται. Ποιο το όφελος τους από την λοιπήν αρετή; Διότι δεν τους δέ-χεται η βασιλεία των ουρανών, καθώς είναι ευκολότερο, να περάσει μία καμήλα από την τρύπα μιας βελόνας παρά να εισέλθει ένας πλούσιος στην βασιλεία των ουρα-νών».

Για τον Γρηγόριο το Θεολόγο η ισότητα και η δίκαιη κατανομή των αγαθών ξεκινάει από τη μίμηση της δικαιοσύνης και ισότητας του Τριαδικού Θεού. Γράφει: «Να ντραπείτε σεις που κρατάτε όσα ανήκουν στους άλλους και να μιμηθείτε την ισότητα του Θεού και δε θα μείνει κανένας φτωχός. Ας μη καταβάλλουμε κόπους για να θησαυρίζουμε, ενώ άλλοι καταβάλλονται από τη φτώχεια». Η φιλοπτωχία αποτέλεσε το αντικείμενο μιας ομιλίας του Γρηγορίου, στην οποία γράφει: «Σε όλους τους πτωχούς πρέπει να ανοίξουμε τα σπλάχνα μας και σε όσους κακοπαθούν για οποιαδήποτε αιτία, σύμφωνα με την εντολή «χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων» και να προσφέρουμε τον έρανο της χρηστότητάς μας είτε τη χρειάζονται εξαιτίας της χηρείας, είτε εξαιτίας της ορφάνιας, είτε εξαιτίας της αποξένωσης από την πατρίδα τους, είτε εξαιτίας της ωμότητας των δεσποτών και το θράσος των αρχόντων είτε εξαιτίας της απανθρωπίας των εφοριακών είτε εξαιτίας των ληστών και την απληστία των κλεπτών, είτε τη δήμευση είτε το ναυάγιο».

Ο Ιερός Χρυσόστομος θεωρώντας ότι όλα τα επίγεια αγαθά είναι του Θεού αρνείται ουσιαστικά την ιδιοκτησία και φέρνει στο προσκήνιο την έννοια της χρήσης του πλούτου. Γράφει: «Το δικό μου και το δικό σου είναι απλά λόγια. Στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν, γιατί δεν έχουμε τίποτε δικό μας, όλα είναι του Θεού».

«Γι' αυτό κλαίω και πονώ – λέγει ο Χρυσόστομος – βλέποντας να σπανίζει τόσο η αρετή ανάμεσά μας, κάθε μέρα να αυξάνει η κακία και η φιλαυτία εκείνων που δεν έχουν φόβο Θεού. Κλαίμε για την ορφάνια και για το ότι οι φτωχοί είναι απροστάτευτοι (από την εκμετάλλευση των πλουσίων)».

Πιστεύει ακόμη ο Χρυσόστομος ότι για ν' αποκτήσει κάποιος πλούτη θα περάσει αναγκαστικά απ' το δρόμο της αδικίας. Γράφει λοιπόν: «Πες μου από πού έχεις τον πλούτο σου; από πού τον πήρες; και ο άλλος από πού; από τον παππού του, λέει,

από τον πατέρα του. Θα μπορέσεις άραγε, ανεβαίνοντας πολύ πίσω στη γενιά σου, ν’ αποδείξεις ότι η απόκτηση του πλούτου είναι δίκαιη; Δε θα μπορέσεις όμως, αλλά αναγκαστικά η αρχή και η ρίζα της θα ξεκινούν από κάποια αδικία. Από πού το συμπεραίνω; Γιατί ο Θεός από την αρχή δεν έκανε τον ένα πλούσιο και τον άλλο φτωχό… αλλά έδωσε σ’ όλους την ίδια γη».

Οι Τρεις Ιεράρχες, ως προστάτες της παιδείας, εργάσθηκαν θεολογικά, ανθρωπιστικά και κοινωνικά για να αναδείξουν τα καλύτερα από τα στοιχεία της ανθρώπινης υπάρξεως, ούτως ώστε, με τη χάρη της σωτηρίας που προσφέρει ο Θεάνθρωπος Χριστός, ο άνθρωπος να γίνει συνεργός Θεού και όχι αντίπαλος με τον Θεό. Εάν, όμως, ακολουθήσουμε τα πρότυπα του σύγχρονου ανθρωπισμού, δεν θα είμαστε συνεπείς διακηρύσσοντας ότι οι Τρεις Ιεράρχες είναι προστάτες της παιδείας μας.

Με αφορμή τη σημερινή εορτή παρακολουθήστε μια επίκαιρη ομιλία του Καθηγουμένου της Ιεράς Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου Γέροντος Εφραίμ, με τίτλο: “Οι Τρεις Ιεράρχες ως νηπτικοί πατέρες και προστάτες της παιδείας”.

Η ομιλία είχε πραγματοποιηθεί σε εκδήλωση στο Παπαστράτειο Μέγαρο Αγρινίου με αφορμή την εορτή των Τριών Ιεραρχών.